

Giganci Nauki

<https://gigancinauki.pl/gn/biogramy/85027,Smiglecki-Marcin.html>
20.05.2024, 23:33

Śmiglecki Marcin

ŚMIGLECKI Marcin (11 XI 1563, Lwów – 26 VII 1618, Kalisz), logik, filozof, polemista religijny. Syn Wojciecha ze Śmigła zwanego Bakalarzem, rektora szkoły katedralnej we Lwowie, rajcy miejskiego, i prawdopodobnie Anny, córki Stanisława Wilczka.

Edukację rozpoczął w szkole katedralnej we Lwowie, następnie wraz z bratem wyjechał (najprawdopodobniej w 1579) na koszt kanclerza koronnego Jana Zamoyskiego do kolegium jezuickiego w Pułtusku, przygotowującego wykładowców do planowanej w Zamościu akademii. Kontynuował naukę w jezuickim Kolegium Rzymskim, tam jednak, wbrew woli kanclerza, wstąpił do zakonu (3 X 1581). Po rocznym nowicjacie odbył w Kolegium studia filozoficzne (1582–84), a następnie teologiczne (1584–86), gdzie pod kierunkiem m.in. Francisco Suáreza i Roberto Bellarmina w ciągu 2 lat opanował czteroletni materiał. Prawdopodobnie w 1587 lub 1588 Ś. przyjął święcenia kapłańskie. W 1586 władze zakonne wyznaczyły go na wykładowcę filozofii w Akademii w Wilnie, wszedł także w skład komisji polskiej prowincji jezuitów opracowującej *Ratio studiorum*. Promowany na stopień magistra sztuk i filozofii po 4 latach wykładowców został profesorem teologii, a 24 IX 1594 uzyskał doktorat z teologii. Ś. posiadał podobno dar wykładania w sposób przystępny i interesujący, osiągał więc wymierne sukcesy w pracy dydaktycznej. Pełnił także ważne funkcje w uczelni – wicekanclerza i prefekta studiów, a od 1593 kanclerza Akademii.

W I 1594 Ś. w obecności deputatów Trybunału Litewskiego przeprowadził dysputę z ministrem ariańskim na temat przedwieczności Chrystusa, której streszczenie wydrukowano w Wilnie w tymże roku. Debata ta zapoczątkowała cykl jego publicznych dysput z innowiercami, w których reprezentował stronę katolicką, negując m.in. legalność urzędów ministrów

różnowierczych– co stało się przedmiotem długotrwałego sporu. Opublikował wiele pism polemicznych, zwłaszcza dotyczących poglądów socynian, odmawiając antytrynitarzom prawa do określania się chrześcijanami, skoro nie uznają boskiej natury Chrystusa.

Ś. trzykrotnie został wybrany delegatem prowincji na generalne kongregacje zakonu w Rzymie (1608, 1611 i 1615). Od 1613 do końca życia był też konsultorem (doradcą) prowincjała.

Ś. w latach 1600–02 pełnił funkcję rektora kolegium w Pułtusku, następnie w Poznaniu, w 1607–09 w Kaliszu, wprowadzając w tych placówkach regulacje określone w *Ratio studiorum*. Kolejne 2 lata spędził w Krakowie jako przełożony Domu Profesów przy kościele św. Barbary, dbając o jego remont i rozbudowę. Po 1611 powrócił do Kalisza, gdzie został prefektem studiów filozoficznych i teologicznych oraz zajmował się własną twórczością pisarską mając za pomocników zakonników oddelegowanych przez prowincjała: Jakuba Kalińskiego i Mikołaja z Rawy.

Największą popularnością w Rzeczypospolitej cieszył się jego traktat ekonomiczno-etyczny *O lichwie* (1596), który miał kilkanaście wydań aż do połowy XVIII w. W tym monograficznym opracowaniu Ś. uznawał za usprawiedliwione czerpanie korzyści z kupna majątności na pewien okres (wyderkaf), nabycia czynszu i udziału w spółce kupieckiej, potępiając jednocześnie pożyczanie pieniędzy na procent. W rozszerzonym za życia tekście żądał ograniczenia pańszczyzny i uporządkowania stosunków chłopów ze szlachtą pod kontrolą państwa. W 1611 przedłożył wniosek o ograniczenie pańszczyzny do 3 dni w tygodniu w dobrach jezuickich, aby dać przykład ogółowi właścicieli ziemskich.

Dziełem życia zwieńczającym jego działalność dydaktyczną i pisarską była monumentalna dwutomowa *Logica [...] selectis disputationibus et questionibus illustrata [...] in qua quidquid in Aristotelico Organo vel cognita neccesarium, vel obscuritate perplexum, tam clare et perspicue, quam solide ac nervose pertractantur* (Logika objaśniona doborem dysputacji i zagadnień [...] w której porusza się i omawia w

sposób przejrzysty i gruntowny cokolwiek w Arystotelesowskim Organonie jest warte poznania albo jest uwikłane w niejasności). Pierwsze wydanie zadedykowane staroście knyszyńskiemu Tomaszowi Zamoyskiemu ukazało się w Ingolstadt w 1618 jeszcze za życia autora – po niełatwych uzgodnieniach z władzami zakonu i ostatecznej aprobacie przez prowincjała Stanisława Gawrońskiego. Dzieło było używane jako podręcznik na wielu uniwersytetach europejskich do końca XVII w., a szczególnie w Anglii (wydania w Oksfordzie 1634, 1638 i 1658), gdzie zalecano je aż do połowy XIX w. W Oksfordzie powołane zostało nawet specjalne Smiglecius Society, zaś Pierre Bayle poświęcił Ś. cały rozdział w swoim sławnym *Dictionnaire historique et critique* (1696). O tym europejskim rozgłosie zdecydowało m.in. praktyczne ukierunkowanie koncepcji jezuita, który nie ograniczał zadań logiki do rozmyślania o ideach, lecz, zgodnie ze stanowiskiem tzw. systematyków, był przekonany, że prawdę o rzeczywistości przesądza doświadczenie. Logika w jego ujęciu to „umiejętność instrumentalna, której zadaniem jest podejmowanie trafnych decyzji” na podstawie uważnej obserwacji faktów, jakie ukazują nam zmysły (Waldemar Voisé). Takie stanowisko odpowiadało zwłaszcza tradycjom wyspiarskiego empiryzmu.

Logica wyrosła z wykładów Ś. prowadzonych w Akademii Wileńskiej. Problematyka logiczna przeplata się tu z metafizyczną i teologiczną. Choć autor nie zabiegał o oryginalność myśli, starając się przede wszystkim wydobyć autentyczne poglądy Arystotelesa, efektem jest samodzielny traktat na kanwie pism logicznych Stagiryty, który daje systematyczny wykład logiki, w wielu kwestiach przedstawiając autorskie tezy. Ś. wykazuje przy tym umiejętność nadania względnie klarownej postaci koncepcjom wypracowanym przez innych myślicieli (zwraca na to uwagę Jan Czerkowski). Dzieło nie jest typowym podręcznikiem choćby ze względu na objętość i fakt, że objaśnienia używanych terminów i pojęć pojawiają się rzadko. Tekst raczej zaadresowano do czytelników biegłych w terminologii i problematyce logicznej oraz filozoficznej, a wywód służy głównie przekonaniu ich do prezentowanych poglądów. Chodzi więc bardziej o formację wykładawców

logiki niż o samą edukację studentów.

W części wstępnej przedstawione zostały zagadnienia wprowadzające o bycie myślnym i logice w ogólności, w części głównej, w ramach 18 dysputacji podzielonych na 185 kwestii, zaprezentowano trzy działania umysłu, tzn. pojęcie, sąd, rozumowanie. W liczącym ok. 1600 stron tekście odnaleźć można zaczątki niektórych działów nowszej i współczesnej logiki formalnej – „omawiane są kwestie dające się zakwalifikować do logiki nazw, logiki klas, logiki zdań, do teorii wynikania logicznego oraz do logiki modalnej i do semiotyki” (Roman Darowski, Franciszek Bargieł). Autor ujawnia swą wielką erudycję, przywołując mnóstwo zwolenników i przeciwników głoszonych przez siebie poglądów. To arcydzieło filozoficznej spekulacji i erudycji stanowi znakomitą szkołę trudnego myślenia abstrakcyjnego.

Według nowszych badań Ś. zainicjował w Polsce „nurt metafizyki neoscholastycznej, którego kontynuacją jest w jakimś sensie metafizyka Leibniza i Wolffa” (Zbigniew Ogonowski). Jest uznawany za najwybitniejszego logika i filozofa przedrozbiorowej Rzeczypospolitej, ważnego przedstawiciela nowożytnego arystotelizmu chrześcijańskiego „o odcieniu nieznacznie suarezjańskim” (Roman Darowski).

Ś. pochowany został w podziemiach kościoła jezuitów w Kaliszu. Podczas porządkowania grobów zakonnych w 1657 złożono jego szczątki w osobnej urnie z wypisanym alfabetem jako symbolem uczoności. Obecnie znajdują się w zbiorowym grobie jezuitów na Cmentarzu Tynieckim w Krakowie.

PSB (A. Biedrzycka i R. Darowski), HNP, t. 6.

A.Z. Zaremba: *Śmiglecki Marcin*, [w:] *Encyklopedia kościelna [...] wydana przez ks. Michała Nowodworskiego*, t. 26, Warszawa 1903, s. 24–27; *Bibliografia literatury polskiej – Nowy Korbut*, t. 3: *Piśmiennictwo staropolskie*, Warszawa 1965, s. 325–327; L. Nowak: *Les idées gnoséologiques de Marcin Śmiglecki*, „Organon” nr 16–17, 1980–1982, s.

135–150; K. Drzymała: *Ks. Marcin Śmiglecki T.J.*, Kraków 1981; L. Nowak: *Gnozeologiczne poglądy Marcina Śmigleckiego*, [w:] *Z historii polskiej logiki*, Wrocław 1981, s. 113–172; L. Piechnik: *Śmiglecki Marcin*, [w:] *Słownik polskich teologów katolickich*, pod red. L. Grzebienia i H.E. Wyczawskiego, t. 4, Warszawa 1983, s. 306–309; R. Darowski: *Marcina Śmigleckiego SJ rękopiśmienne wykłady z logiki (Akademia Wileńska, r. 1586/87)*, „*Studia Philosophiae Christianae*” 1984, z. 1, s. 31–53; L. Piechnik: *Początki Akademii Wileńskiej 1570–1599*, Rzym 1984; J. Domański, Z. Ogonowski, L. Szczucki: *Zarys dziejów filozofii w Polsce*, t. 1: *Wiek XIII–XVII*, Warszawa 1989, s. 356–360; *Encyclopédie philosophique universelle*, vol. 3, t. 1, Paris 1992, s. 1468–1469; J. Czerkawski: *Humanizm i scholastyka. Studia z dziejów kultury filozoficznej w Polsce w XVI i XVII wieku*, Lublin 1992, s. 182–192; R. Darowski: *Marcina Śmigleckiego SJ traktat „O lichwie” (1596)*, „*Rocznik Wydziału Filozoficznego TJ w Krakowie*”, Kraków 1993–1994, s. 209–228; R. Darowski: *Filozofia w szkołach jezuickich w Polsce w XVI wieku*, Kraków 1994, s. 185–224; W. Voisé: *Marcin Śmiglecki: „Logika” (1618)*, Zamość, Oxford i perspektywy, KHNiT, 1994 nr 3–4, s. 117–123; R. Plečkaitis, *Początki logiki matematycznej w jezuickiej Akademii Wileńskiej*, [w:] *Jezuicka ars educandi*, pod red. M. Wolańskiej i S. Obirka, Kraków 1995, s. 198; *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*, oprac. L. Grzebień z zespołem, Kraków 1996, s. 476–477; *Powszechna encyklopedia filozofii*, t. 9, Lublin 2008, s. 339–341; Z. Ogonowski: *Socynianizm. Dzieje, poglądy, oddziaływanie*, Warszawa 2015, s. 122, 131, 301; *„Logica” Marcina Śmigleckiego. Wprowadzenie, przegląd zagadnień, antologia tekstów*, oprac. R. Darowski, F. Bargiel, Kraków 2016.

Jarosław Kurkowski